

як перешкода для запобігання та пом'якшення негативних наслідків пандемії. Кілька прикладів того, як пандемія та заходи, вжиті для її зупинення, впливають на права людини, про які згадувалося вище, є чітким уроком для всіх урядів, парламентів, громадських діячів та окремих громадян: ми більше не можемо дозволити собі зволікати з реалізацією прав людини для всіх.

Зараз світовому співтовариству потрібен новий поштовх. Багато викликів, з якими доведеться зіткнутися державам, вимагають від них більшої уваги до прав людини, починаючи з більшої уваги до рівного користування соціальними та економічними правами та рівного доступу до охорони здоров'я та освіти. Рецептів легкого виходу з кризи та швидкого виправлення наявної ситуації просто не існує, але прийняття рішень щодо вирішення цих давніх проблем – це вже може бути гарним початком на шляху до розбудови якісно нового суспільства – соціально справедливого і стійкого до внутрішніх і зовнішніх викликів, в якому питання забезпечення національної безпеки органічно поєднані з проблематикою прав людини.

Повага та дотримання прав людини є головним завданням органів державної влади. У нинішніх умовах надзвичайно важливо забезпечити дію законодавства про надзвичайні ситуації лише на час, необхідний для зупинення пандемії, запроваджувати якнайменше правообмежуючих заходів і забезпечити, щоб усі вони були скасовані, тільки-но влада отримає контроль над пандемією.

1. Две треті школьників в мире не имеют доступа к Интернету. URL: <https://news.un.org/ru/story/2020/12/1391572> (Дата звернення: 03.03.2021).

2. ООН: у 60% детей школьного возраста нет доступа в интернет во время пандемии. URL: <https://hightech.fm/2020/12/01/kids-internet-access> (Дата звернення: 03.03.2021).

Олексій Халапсіс,
завідувач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософських наук, професор

НЕБЕСНА БЕЗПЕКА: ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ СЕНС АУСПІЦІЙ У СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ

У Стародавньому Римі, як і практично в кожному стародавньому суспільстві, державну безпеку (як внутрішню, так і зовнішню) забезпечували не лише силові підрозділи. Для римлянина матеріальний світ був лише проекцією світу богів. Особистим якостям лідерів громади приділялось велике значення, але будь-який полководець програє, якщо буде ігнорувати волю богів. Наприклад, консул 249 року до н.е. Публій Клавдій Пульхр знехтував несприятливими для римлян ауспіціями перед морською битвою з карфагенянами (священних курчат, які відмовилися клювати запропонований їм корм, він викинув за борт зі словами: «якщо вони не бажають їсти, то повинні пити» [3, р. 129]). Звісно, що римляни зазнали нищівної поразки, але під суд консул був відданий саме за ігнорування волі богів. На загальний подив, судове засідання було перервано Юпітером, який послав знамення, витлумачене авгурами як заступництво за консула, в результаті чого суд довелося припинити (за деякими даними – просто відкласти).

Цей консул же легко відбувся, але щоб самому не наражатись на неприємності та не наражати на неприємності державу, треба було підтримувати з богами міцний мир (рах deorum), тобто, враховувати їх думку щодо життя громади. Саме для цього і існував інститут *громадських ауспіцій*.

Ауспіції – це гадання по поведінці птахів, іноді – і чотириногих тварин. Подібного роду священнодійства були широко поширені практично у всіх стародавніх суспільствах, але римлянам вдалося внести в цю справу свою специфіку [4]. У сучасній культурі гадання означає спробу якимось надприродним шляхом дізнатися долю, заглянути в майбутнє. Такі інтенції взагалі властиві людській природі, і римляни тут не були винятком. Так, вони з містичним жахом і благоговінням ставилися до пророкувань сивіл, самі образи більшості з

яких були неймовірно міфологізовані.

Але ауспіції не були ворожінням в цьому сенсі. Подібно грекам, римляни розрізняли *волю богів і долю*. Остання має, так би мовити, об'єктивний характер. Провіденціалістська доктрина була чужа римлянам, які вважали, що у богів немає як такого плану по відношенню до людей. Боги не керували життям римської громади, але оскільки вони їй протегували, з ними можна було *порадитися*. Оскільки боги завідомо розумніше людей, їх пораду не можна не брати до уваги; оскільки ж вони ще й могутні, їх несподіване втручання може порушити будь-які людські плани. У будь-якому випадку, ті чи інші важливі дії краще узгодити з богами. Тобто, в ході ауспіцій римляни намагалися не впізнати плани богів, а запропонувати їм *свій* план, поцікавившись їх думкою з цього приводу. Причому, думка богів запитувалася лише з метою переконатися в тому, що задуманому сприяють обставини.

Право на проведення громадських ауспіцій автоматично активізувалося в момент вступу на посаду магістрату і припинялося при складанні повноважень. Наділення правом ауспіцій відбувалося тільки в самому Римі, стародавня територія якого – померій – вважалася священною. Померій розглядався як сакральний простір (*templum*) для служіння богам і встановлення їх волі за допомогою ауспіцій [1]. Усередині померію діяли особливі закони, які забороняли, зокрема, введення в нього армійських підрозділів. Оскільки центуріатні коміції, на яких обирали вищих магістратів, вважалися зборами громадян (патриців і плебеїв), здатних носити зброю, тобто, по суті – зборами воїнів, вони проходили не всередині померію, а за його межами – на Марсовому полі. Збройному полководцю в супроводі своєї армії дозволялося заходити на територію померію тільки в разі тріумфу. Оскільки основне політичне життя Риму відбувалося у Капітолійському храмі і на Форумі, які були розташовані всередині померію, це давало певну гарантію від силового тиску на прийняття рішень.

Громадські ауспіції проводили і промагістрати, але щодо них окремої церемонії отримання права на них не було, оскільки промагістратом (наприклад, проконсулом) міг стати лише колишній магістрат, а, отже, повноваження на спілкування з Юпітером він вже отримував раніше.

Це право було неодмінним атрибутом влади, бо лише уповноважені громадою люди могли консультуватися з богами з питань, пов'язаних з її (громади) життям. Відповідно, можливість подібної консультації була критерієм повноцінності цивільного і військового лідера. Воєначальник, який не володів ауспіціями, був лише представником того, хто ними володів, навіть якщо власник ауспіцій особисто і не брав участь у військових діях. Право на ауспіції не можна було передати іншому без здійснення сакральної процедури на території померію, але можна було уповноважити підлеглого проводити ауспіції від імені відсутнього власника ауспіцій. Тобто, громадські ауспіції були не тільки релігійною, а й юридичною дією, а право на їх проведення свідчило про статус його носія як легітимного представника громади перед богами.

Дана обставина зближує право на ауспіції з поняттям «імперій». Проте, їх не слід змішувати. Всі носії імперій мали право на ауспіції, але не всі ті, хто здійснював громадські ауспіції, були носіями імперія. Наприклад, цензори хоч і були вищими магістратами і здійснювали ауспіції, імперієм не володіли; проводили ауспіції, але не володіли імперієм і нижчі магістрати – еділи і квестори. Крім цього, ауспіції проводили і авгури, які, як і все жерці, в тому числі і великий понтифік, магістратами не вважалися, і відповідно, не були носіями імперія.

Отже, з питань, пов'язаних з життям громади, боги воліли спілкуватися з тими, хто самою громадою був уповноважений, причому спілкування з богами було обмежено часом виконання повноважень. З іншого боку, один раз отримане право на ауспіції не ліквідувалося із закінченням повноважень, а припинялося, стаючи знову активним при призначенні на посаду, яка передбачала їх (ауспіцій) проведення.

Вибори тих, хто отримував право на ауспіції, самі завжди проходили з ауспіціями. Наприклад, обранням консулів і преторів керував один з консулів (як правило, той, хто в списку стояв першим), який проводить ауспіції перед виборами своїх наступників. Обидва консула володіли однаковою владою, оскільки вони були обрані при однакових ауспіціях; при цьому, ауспіції, які проводив консул, мали більшу вагу, ніж ауспіції претора, бо вибори преторів проходили при інших ауспіціях. Відповідно, ауспіції преторів були важливіше ауспіцій едилів і т.д. Народні ж трибуни, які самі не мали право на проведення громадських ауспіцій, і вибиралися без ауспіцій [2; 4].

Обрання царів відбувалося відповідно до волі богів і передбачало ворожіння з приво-

ду кандидатів в царі. Авгури питали думку Юпітера щодо майбутнього правителя, і несприятлива відповідь теоретично могла би стати підставою для відмови кандидату і пошуку іншого претендента на царську владу (хоча таких прецедентів і не було). В республіканський період боги були відсторонені навіть від формальної участі у виборах, а роль ауспцій зводилася лише до визначення вдалого дня голосування, а не особистостей тих, хто претендував на магістратські посади.

Сакральні функції магістратів (право на консультацію з богами) виникали не з божевісної санкції; сакральною була сама громада і її вибір, а магістрати, наділені владою громадою, отримували право не тільки керувати її життям, а й представляти її перед богами. Як бачимо, римляни самі творили своє майбутнє, а боги їм в цьому лише допомагали і консультували.

1. Коптев А. В. Империй и померий в эпоху ранней Римской республики. *Вестник РГГУ. Серия: История. Филология. Культурология. Востоковедение*. 2011. №14 (76). С. 42-103.
2. Сморгачев А. М. Религия и власть в Римской Республике: Магистраты, жрецы, храмы. Москва: РГГУ, 2012.
3. Cicero. *On the Nature of the Gods*. Academics / Trans. by H. Rackham, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1967.
4. Potter D. *Prophets and Emperors: Human and Divine Authority from Augustus to Theodosius*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1994.

Олексій Бойко,
старший викладач кафедри
кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Розширення міжнародних зв'язків, активізація і поглиблення інтеграційних процесів в Європейський союз призводять до необхідності вирішення проблем забезпечення національної безпеки розвитку держави. Національна безпека характеризується як здатність тієї чи іншої держави ефективно протидіяти явним або потенційним загрозам її успішного розвитку. В сучасних умовах проблеми теорії національної безпеки набувають особливої важливості в припущенні, що зазначена теорія виступає в якості методологічної основи стратегічного планування та реалізації заходів щодо забезпечення національної безпеки держави. Як показує аналіз вітчизняної наукової і навчальної літератури, питання, присвячені національній безпеці, залишаються недостатньо розробленими.

Проблеми вітчизняної теорії національної безпеки мають системний, багатоаспектний характер: починаючи з термінології і парадигми і завершуючи загальною методологією забезпечення національної безпеки і реалізацією цієї методології в нормативно-правових актах держави.

Частково така ситуація пояснюється тим, що в радянські часи спроба її осмислення була зроблена на початку 1990 року комітетом Верховної Ради СРСР по обороні і держбезпеці, був навіть заснований Фонд національної і міжнародної безпеки.

Слід звернути увагу, що чільне місце в дослідженні цієї вельми актуальної проблематики посідають такі українські вчені: В. Білоус, В. Богданович, О. Бодрук, М. Вавринчук, В. Горбулін, О. Данильян, О. Дзьобан, Г. Костенко, Є. Кравець, В. Ліпкан, О. Литвиненко, Н. Нижник, В. Олуйк, М. Панов, Г. Почепцов, Г. Ситник, О. Соснін. У їхніх працях розглядаються не тільки концептуальні положення національної безпеки у контексті національних інтересів та національних пріоритетів української держави, а й її системні складові [1, с. 153].

Визначення наукового поняття «національна безпека» у теоретичному аспекті є першочерговим завданням, оскільки саме воно має окреслити сутність цього соціально-правового явища [2, с. 9].

Українські вчені О. Бодрук, О. Гончаренко, Е. Лисицин у своїх дослідженнях проблем національної безпеки дають визначення цієї дефініції, як ступінь захищеності життєво